

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ АГРАРНИХ ВІДНОСИН В БОЛГАРІЇ (1948–1960 РР.)

У статті розкривається сутність аграрних відносин в Болгарії в 1948–1960 рр. та вплив реформ, що проводились в аналізованій період, на розвиток сільського господарства країни.

Ключові слова: Болгарія, історія народного господарства, історія селянства, аграрний сектор, землеволодіння, землекористування.

Аграрні відносини – одні з найскладніших відносин в системі виробничої діяльності будь-якого суспільства. Вони уособлюють у собі відношення між членами суспільства, суб'єктами господарювання, державою в процесі формування власності, землеволодіння, землекористування, землевпорядкування, реалізації сільськогосподарської продукції та розподілу отриманого доходу. Навколо проблем еволюції та трансформації цих відносин століттями точаться гострі теоретичні та практичні дискусії як у державі в цілому, так і в окремих її регіонах.

Щодо висвітлення розвитку аграрних відносин в Болгарії відзначимо, що нині відсутні фундаментальні праці з цієї проблематики, яка окремо істориками практично не досліджувалася. Найвні на сьогодні праці не дають повної картини історичних етапів розвитку аграрних відносин в болгарських землях, зокрема, у другій половині 40-х – початку 60-х рр. ХХ ст. Але все ж опосередковано проблема розвитку аграрного сектору економіки Болгарії досліджувалась вітчизняними істориками, такими як М. Позолотін [2], М. Пухлов [3], А. Чорній [9], Д. Туривненко [4], Р. Ачагу [1]. Поза увагою істориків залишається широке коло проблем життя села, зокрема дослідження соціальних аспектів, регіональних особливостей та результатів аграрних реформ, здійснених у 40–60-х рр. минулого століття в Болгарії.

Мета даної статті: дослідження особливостей розвитку аграрних відносин болгарського села в період 1948–1960 рр.

Як засвідчила історія, аграрне питання на теренах Болгарії не було розв'язане ні шляхом проведення реформ в післявоєнні роки, ні створенням трудових кооперативних землеробських господарств (ТКЗГ), ні усуспільненям сільського господарства.

В 1940-х рр. обрано курс на реформу в аграрному секторі економіки Болгарії. На першому етапі реформ було кооперування сільського господарства (1948–1958 рр.), що в свою чергу призвело до змін структури ведення сільського господарства [5, арк. 2]. Але кооперування здійснювалось форсовано, копіюючи досвід колективізації в Ра-

дянському Союзі без урахування місцевих умов, що призвело до зниження ефективності реформ. Результатом цього форсування стало зменшення сільськогосподарського виробництва [2, с. 79]. В цілому, кооперування сільського господарства було проведено насильницькими методами, внутрішньо обірвало одноосібну господарську діяльність десятків тисяч селян, не замінивши її хоч якоюсь розгорнутою участю останніх в управлінні колгоспними артільми.

На зміну кооперації в аграрному секторі економіки Болгарії в державі склались умови для ТКЗГ. З одного боку, мало місце короткотермінове піднесення сільськогосподарського виробництва, яке припало на 1948–1950 рр., коли в галузь було вкладено значні кошти. З іншого боку, постійні непродумані експерименти в економіці у цілому та в аграрній сфері зокрема, надзвичайно виснажували сільське господарство.

В історичному вимірі новим етапом у розвитку сільського господарства Болгарії вважають період створення агропромислових комплексів (АПК), які покликані забезпечити умови для поглиблення концентрації та спеціалізації, для ширшого застосування промислових методів в сільському господарстві, які повинні забезпечити умови для поглиблення концентрації та спеціалізації, для ширшого застосування промислових методів в сільському господарстві, тісного зв'язку аграрного сектору економіки із переробною промисловістю [7, арк. 5]. В рамках реформи, з 50-х рр. минулого сторіччя було здійснено низку вдалих заходів з оздоровлення сільського господарства. Відмінено в колгоспах оплату праці за трудовими і здійснено перехід до гарантованої оплати праці, колгоспники почали отримувати пенсії і відпустки, отримали паспорти, а разом з ними і право вільного виїзду з села, в черговий раз було знято обмеження на присадибне господарювання селян [6, арк. 8].

Однак, вжиті заходи не призвели до різкого піднесення сільськогосподарського виробництва, не дали впродовж другої половини 60-х рр. істотних результатів. Часто декларовані владними структурами заходи не

підкріплювалися економічними важелями, не зацікавлювали безпосереднього виробника – селянина. Головний недолік господарювання на селі полягав у тому, що поряд з аграрними перетвореннями аналізованих років зовсім не вирішувалися питання зміни, формування і становлення різних форм власності та господарювання. За своєю натурою і менталітетом селянин звик бути власником, тобто господарем. В ТКЗГ і АПК він практично не брав участі в управлінні господарством, існувало відчуження працівника і від кінцевих результатів праці. Така ситуація не сприяла розвитку суспільного виробництва, не змогла вплинути на поліпшення соціально-економічного укладу села.

Сільське господарство Болгарії у другій половині 50-х рр. XX ст. розвивалося в умовах функціонування командно-адміністративної, тоталітарної системи управління. Керівні й спрямовуючі важелі впливу на сільськогосподарську галузь сконцентрувала в своїх руках Комуністична партія, підмінивши собою професійні органи управління. Аграрною політикою вважалися розрізнені, нескоординовані, спорадичні заходи з індустріалізації, спеціалізації, концентрації, хімізації, меліорації і та ін. аграрного виробництва.

Ретроспективний аналіз свідчить, що завдання, поставлені болгарською владою щодо інтенсифікації господарювання в аграрній сфері країни за охарактеризований період були виконані частково.

В 60-х рр. минулого століття першочерговими завданнями з розвитку сільськогосподарського виробництва вважалися інтенсифікація, концентрація та спеціалізація галузі [8, арк. 3], оскільки до середини 60-х рр. можливість екстенсивного розвитку в основному була вичерпана.

Окремі успіхи в розвитку сільськогосподарського виробництва, які мали місце в

60–70-х рр., не змогли суттєво вплинути на стабілізацію галузей. Певні організаційно-економічні заходи з боку партійних і управлінських органів щодо підвищення рівня виробництва і рівня життя сільських трудівників не знаходили результативної віддачі. Основними причинами такого становища були істотні недоліки у використанні землі, машинно-тракторного парку, матеріальних, фінансових і трудових ресурсів, а також в управлінні аграрним сектором.

То ж, основні засади функціонування аграрної сфери в суспільстві за окреслені роки не змінилися. За рахунок сільського господарства розвивалися інші галузі народного господарства. Воно забезпечувало, хоча й не повністю, потреби населення в продовольстві та промисловості в сировині. Управління сільським господарством залишалося жорстко централізованим. Проблеми галузі невпинно зростали.

Шляхи подолання цих негараздів були наступними:

- створення умов для повної зайнятості сільського населення впродовж року;
- стимулювання розвитку малого підприємства на селі;
- підготовка та перепідготовка кадрів, необхідних для роботи в галузі;
- встановлення паритету цін на промислову та сільськогосподарську продукцію;
- покращення умов праці, охорони здоров'я, відпочинку та закріплення молоді на селі.

Зазначені заходи є актуальними і для формування сучасної новітньої аграрної політики. Визнано, що нова економічна ситуація і сучасний історичний період розвитку болгарського суспільства, зокрема пореформений розвиток аграрного сектора, диктує необхідність розробки новітньої аграрної політики держави. Це зумовлено тим, що в аграрній сфері пройшли кардинальні зміни.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Ачагу Р. Укрепление кооперативного строя в сельском хозяйстве Болгарии (1958–1965) / Р. Ачагу. – Краснодар, 1977. – 424 с.
2. Позолотин М. Социалистические преобразования сельского хозяйства Болгарии / М. Позолотин // Новая и новейшая история. – 1959. – № 5. – С. 26–29.
3. Пухлов Н. Переустройство сельского хозяйства в странах народной демократии / Н. Пухлов // Вопросы экономики. – 1949. – № 10. – С. 19–24.
4. Туривненко Д. Г. Помощь СССР в перестройке науки и просвещения НРБ на демократических началах / Д. Г. Туривненко // Советская наука: итоги и перспективы. – М., 1982. – С. 31–44.
5. Центральний Державний архів Болгарії (ЦДА на България): ф. 89, оп. 32, спр. 19, 81 арк.
6. Там само, ф. 130, оп. 4, спр. 65, 92 арк.
7. Там само, ф. 615, оп. 3, спр. 20, 165 арк.
8. Центральний Державний історичний архів Болгарії (ЦДИА): ф. 370, оп. 1, спр. 481, 75 арк.
9. Черний А.И. Советско-болгарское международное сотрудничество / А.И. Черний. – К., 1989. – 346 с.

© *Мария Георгиева*
(Київ)

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ АГРАРНЫХ ОТНОШЕНИЙ В БОЛГАРИИ (1948–1960 ГГ.)

В статье раскрывается сущность аграрных отношений в Болгарии в 1948–1960 гг. и влияние реформ, проводимых в анализируемый период, на развитие сельского хозяйства страны.

Ключевые слова: Болгария, история народного хозяйства, история крестьянства, аграрный сектор, землевладения, землепользования.

© *Mariya Georgieva*
(Kyiv)

FEATURES OF AGRARIAN RELATIONS IN BULGARIA (1948–1960)

The article reveals the essence of agrarian relations in Bulgaria in 1948–1960th. and impact of reforms carried out in the period on the development of agriculture.

Keywords: Bulgaria, the history of the national economy, the history of the peasantry, agriculture, land tenure, land use.

До редакції надійшла 31.10.2012.

УДК 94(73):94(729) «199»

© *Олеся Скляренко*
(Київ)

МІСЦЕ ЗАКОНУ ХЕЛМСА-БАРТОНА У ПОЛІТИЦІ США ЩОДО КУБИ У 90-Х РР. ХХ СТ.

В даній статті аналізується закон Хелмса-Бартонна та досліджується його вплив на політику США щодо Куби.

Ключові слова: Закон Хелмса-Бартонна, США, Куба, американсько-кубинські відносини.

Закон Хелмса–Бартонна 1996 р. посів важливе місце у розвитку законодавчої бази політики Вашингтона щодо Гавани. Вивченням його положень і впливу на американсько-кубинські відносини займалися американські науковці Дж. Свейг, М. Зіглер, Л. Шульц, М. Перес-Стейбл, а також науково-дослідні центри та організації як Інститут Като і Рада з питань міжнародних відносин у Західній півкулі [2; 1; 4; 7; 8]. Вони демонструють широкий спектр позицій в оцінках законодавчого акту – від повного і беззаперечного схвалення до поміркованої критики або навіть різкого його неприйняття. Істотність впливу цього закону на американсько-кубинські відносини, його дискусійне сприйняття в США, а також відсутність українських досліджень спонукали нас до цієї розвідки.

Часи президентства Б. Клінтона у політиці США щодо Куби відзначились прийняттям суперечливого Закону Хелмса-Бартонна (Helms–Burton Act) 12 березня 1996 р. Його ініціаторами стали двоє республіканців: сенатор Дж. Хелмс та член палати представників Д. Бартон. У 1995 р. сенатор Дж. Хелмс уже намагався проштовхнути свою законодавчу ініціативу, але не зміг цього зробити. Після неприємного епізоду зі збиттям кубинцями двох приватних літаків, керованих антикастрівськими учасниками групи «Брати на допомогу» (Brothers to the Rescue), Конгрес все ж прийняв закон [1].

Одразу після своєї появи Закон Хелмса-Бартонна отримав майже стовідсоткову підтримку серед республіканців, а після інциденту з американськими літаками до них долучилася велика кількість демократів. На нього позитивно відреагувала кубинська громада у Флориді. Однак деякі члени Конгресу все ж не погоджувались з цим документом і не вважали його ефективним для підриву режиму Кастро. В переддень голосування 6 березня 1996 р., конгресмен Д. Рід заявив, що він підтримує демократизацію Куби, але Закон Хелмса-Бартонна суперечить американській зовнішній політиці. Він також зазначив, що його прийняття збільшить напруження між Кубою та США і загрожуватиме мирному переходу до демократії на острові [1].

Закон про кубинську свободу і демократичну солідарність 1996 р. (повна назва акту), продовжив і посилив ембарго проти Куби. Цим актом Конгрес США прийшов до таких висновків: 1) Економіка Куби скоротилась як мінімум на 60% за останні 5 років у зв'язку з (А) припиненням фінансування колишнім СРСР у розмірі від 5 до 6 млрд. дол. щорічно; (Б) 36-ма роками комуністичної тиранії і поганого економічного менеджменту уряду Кастро; (В) різким скороченням торгівлі з країнами колишнього СРСР і (Г) політикою російського уряду та країн колишнього радянського блоку щодо переведення економічних відносин з Кубою на комерційні засади.